

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin
2007-ci il " 23 " iyul tarixli
I - 73/1 nömrəli əmri ilə təsdiq edilmişdir

KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTLARININ KONSEPTUAL ƏSASLARI

**Bakı şəhəri
2007-ci il**

MÜNDƏRİCAT

ÜMUMİ MÜDDƏALAR	3
MALİYYƏ HESABATLARININ MƏQSƏDİ	4
MALİYYƏ HESABATLARININ İSTİFADƏÇİLƏRİ	4
KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU	
STANDARTLARININ ƏSASLANDIĞI EHTİMALLAR	5
MALİYYƏ HESABATLARININ KEYFİYYƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİ	6
MÜNASİB VƏ ETİBARLI İNFORMASIYANIN MƏHDUDLUĞU	8
MALİYYƏ HESABATLARININ ELEMENTLƏRİ	9
MALİYYƏ HESABATLARININ ELEMENTLƏRİNİN TANINMASI	10
MALİYYƏ HESABATLARI ELEMENTLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	12
KAPİTALIN SAXLANILMASI ÜZRƏ KONSEPSİYALAR	13

KOMMERSIYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTLARININ KONSEPTUAL ƏSASLARI

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Konseptual Əsasların təyinatı

1. Konseptual Əsaslar Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları Şurasının hazırladığı və nəşr etdiyi Maliyyə Hesabatlarının Hazırlanması və Təqdimatı üzrə Çərçivə Sənədinə əsaslanır.
2. Bu Konseptual Əsaslar mühasibat uçotunun xüsusi tələblərini və ya maliyyə hesabatlarının hazırlanması qaydalarını nəzərdə tutmur. Həmin tələb və qaydalar Kommersiya Təşkilatları üçün müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartlarında qeyd edilir. Eyni zamanda, Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartları bu sənəddə öz əksini tapmış prinsiplərə və müddəalara əsasən hazırlanmalıdır.
3. Konseptual Əsasların təyinatı Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında tətbiq ediləcək mühasibat uçotunun fundamental prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsi və aşağıdakı hallar üçün təlimat rolunu oynayan bu prinsiplərin məntiqi əsasının təmin edilməsidir:
  - (a) Milli Mühasibat Uçotu Standartlarını işləyib hazırlayanlar üçün bu standartların hazırlanması və onlara dəyişikliklərin edilməsi;
  - (b) Maliyyə hesabatlarını hazırlayanlar üçün bu hesabatların Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun olaraq tərtib edilməsi;
  - (c) Maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarına uyğun tərtib edilmiş hesabatların təhlili zamanı.

Konseptual Əsasların məqsədi

4. Konseptual Əsasların əsas məqsədi maliyyə hesabatlarının şəffaflığının və cavabdehliyin təmin edilməsindən ibarətdir.
5. Şəffaflıq məfhumu, müəssisənin cari vəziyyəti, qərarları və fəaliyyəti haqqında informasiyanın maliyyə hesabatları istifadəçiləri üçün düzgün çatdırılmasını və anlaşılıqlı olmasını nəzərdə tutur.
6. Cavabdehlik məfhumu maliyyə hesabatlarını hazırlayanlara həvalə edilmiş resursların idarə edilməsi və onların qəbul etdikləri qərarlar üzrə məsuliyyətin daşınması zərurətini nəzərdə tutur.

Konseptual Əsasların tətbiqi sahəsi

7. Bu Konseptual Əsasların tətbiqi sahəsi Mühasibat balansının, Mənfəət və zərər haqqında hesabatın, Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın və Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatın, həmçinin onlara aid olan qeydlərin, şərhlərin və digər hesabatların hazırlanması və istifadə olunması zamanı tətbiq edilən əsas prinsipləri əhatə edir.
8. Bu Konseptual Əsaslar ilə Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartlarının tələbləri arasında ziddiyyət yarandıqda, Kommersiya Təşkilatları üçün Milli Mühasibat Uçotu Standartları tətbiq edilir.

MALİYYƏ HESABATLARININ MƏQSƏDİ

9. Maliyyə hesabatlarının məqsədi onun geniş saylı istifadəçiləri tərəfindən iqtisadi qərarların qəbul edilməsi üçün mühasibat uçotu subyektinin maliyyə vəziyyəti, fəaliyyətinin nəticələri və maliyyə vəziyyətindəki dəyişikliklər haqqında əhəmiyyətli hesab olunan informasiyanın təmin edilməsidir.

MALİYYƏ HESABATLARININ İSTİFADƏÇİLƏRİ

10. Maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri müəssisənin rəhbərliyindən, sərmayədarlardan, borcverən və kreditorlardan, maddəli işçilərdən, analitiklər və məsləhətçilərdən, hökumət və cəmiyyətdən, habelə işgüzar təmas qruplarından ibarətdir. Bu qruplar və onların müvafiq informasiya ehtiyacları aşağıdakı kimi təsvir edilə bilər:
  - (a) **Səhmdarlar qrupu.** Bu qrupa mövcud və potensial mülkiyyətçilər, və əgər mümkündürsə, konvertasiya olunan qiymətli kağızlar və səhmlər üzrə varrantların, opsiya müqavilələrinin sahibləri daxildir. Bu qrupun üzvləri sərmayələrin alınması, satılması və ya tutulub saxlanması üzrə düzgün qərarların qəbul edilməsi üçün zəruri olan informasiya ilə təmin olunmalıdır.
  - (b) **Borcverənlər qrupu.** Bu qrupa veksəl və istiqrazların mövcud və potensial sahibləri, təminatlı və təminatsız qısamüddətli borc verən subyektlər daxildir. Borcverənlər borcların və müvafiq faizlərin vaxtılı-vaxtında ödənilib-ödənilməyəcəyi barədə informasiya ilə təmin olunmalıdır.
  - (c) **Maddəli işçilər qrupu.** Bu qrupa müəssisədə keçmişdə, hazırda çalışan, habelə gələcəkdə fəaliyyət göstərə biləcək əməkdaşlar daxildir. Bu qrupun üzvləri müəssisənin sabitliyinin, onun öz işçilərinə əmək haqlarının və işdən çıxıldıqdan sonra pensiyaların ödənilməsinin və işçilərinin məşğulluğunun təmin edilməsi imkanları haqqında zəruri informasiyada maraqlıdırlar.
  - (ç) **Analitiklər və məsləhətçilər qrupu.** Bu qrupa

maliyyə ekspertləri və tətqiqatçılar daxildir. Onlar müəssisənin gələcəkdə mənfəət və pul vəsaitlərini əldə etmək imkanlarını qiymətləndirmək üçün zəruri informasiya ilə təmin olunmalıdır.

(d) **İşgüzar təmas qrupu.** Bu qrupa tədarükçülər, istehlakçılar və digər oxşar məqsədli tərəflər daxildir.

(e) **Hökumət.** Bu qrupa təsərrüfat fəaliyyətinə nəzarət edən bütün müvafiq dövlət və yerli hakimiyyət orqanları daxildir. Bu qrupun üzvləri müəssisənin fəaliyyətini tənzimləmək üçün tələb olunan müvafiq informasiya ilə təmin olunmalıdır.

(ə) **Cəmiyyət.** Bu, müəssisənin fəaliyyəti ilə təmasda olan və ya maraqlanan geniş ictimai qrupları təmsil edən qurumlardır. Maliyyə hesabatları ictimaiyyəti müəssisənin müxtəlif sahələrin fəaliyyətində mövcud olan tendensiyaları və baş vermiş dəyişikliklər haqqında informasiya ilə təmin etməklə, ictimaiyyətə yardımçı ola bilər.

KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTLARININ ƏSASLANDIĞI EHTİMALLAR

Hesablama metodu

11. Gəlirlər və xərclər təsərrüfat əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı pul vəsaitlərinin və onların ekvivalentlərinin daxil olması və ya xaric olması zamanı deyil, bu əməliyyatların baş verdiyi anda tanınmalıdır.

Müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyi

12. Müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyi konsepsiyası müəssisənin fəaliyyətinin davam edəcəyini və onun fəaliyyətinin dayandırılması və ya fəaliyyətinin həcmnin əhəmiyyətli dərəcədə ixtisara salınması zərurətinin və ya niyyətinin olmadığını nəzərdə tutur.
13. Adətən, maliyyə hesabatlarının hazırlanması zamanı aktivlərin və öhdəliklərin ilkin dəyəri onların qiymətləndirmə əsası kimi istifadə edilir. Müəssisənin fəaliyyətinin fasiləsizliyi barədə ehtimal aktivlərin və öhdəliklərin ilkin dəyəri ilə qiymətləndirilməsinin tətbiq edilməsinə zəmin yaradır.
14. Əgər müəssisənin ləğv olunacağı ehtimal olunarsa, aktivlərin qiymətləndirilmə əsası kimi bu aktivlərin alınması üçün çəkilmiş məsrəflər deyil, onların ehtimal olunan satış dəyərindən (yəni, satış üzrə xərclər çıxılmaqla, satış qiyməti) istifadəsi daha məqsədə uyğundur. Başqa sözlə, əgər müəssisənin yaxın gələcəkdə ləğv olunacağı gözlənilərsə, aktivlərin ehtimal olunan satış dəyəri müəssisə tərəfindən onun öhdəliklərinin ödənilməsi üçün tələb olunan pul vəsaitlərinin gözlənilən mədaxili barədə daha etibarlı məlumatı təmin edəcəkdir.

15. Müəssisənin uzunmüddətli aktivlərinin amortizasiyası yalnız onun fəaliyyətində müəyyən sabitlik ehtimal olunduqda, məntiqə və məqsədemüvafiq hesab oluna bilər. Əgər müəssisənin ləğv olunması labüddürsə, aktivlərin qısamüddətli (dövriyyə) və uzunmüddətli (dövriyyədən kənar) kimi təsnifləşdirilməsi məqsədəuyğun deyildir. Belə ki, bu zaman, bütün aktivlər ləğv olunması gözlənilən qısamüddətli aktivlər hesab olunur.
16. Öhdəliklərə gəldikdə isə, maliyyə hesabatlarının istifadəçiləri üçün bu öhdəliklərin kreditorlara ödənişlər prioritetləri əsasında təsnifatı onların, ənənəvi olaraq, qısamüddətli və uzunmüddətli öhdəliklər kimi təsnifatından daha əhəmiyyətli hesab oluna bilər.

MALİYYƏ HESABATLARININ KEYFİYYƏT XÜSUSİYYƏTLƏRİ

17. Keyfiyyət xüsusiyyətləri maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanı istifadəçilər üçün daha yararlı edən aşağıdakı əsas amillərdən ibarətdir.

Münasiblik

Keçmiş, indiki və gələcək hadisələri qiymətləndirməklə istifadəçilərin iqtisadi qərarlar qəbul etmələrinə təsir edən informasiya münasib hesab olunur. İnformasiyanın münasibliyi onun mahiyyəti və əhəmiyyətliliyindən asılıdır. Bəzi hallarda informasiyanın mahiyyəti onun münasib olması üçün kifayətdir. Digər hallarda isə informasiyanın mahiyyəti və əhəmiyyətliliyi birgə nəzərə alınmalıdır.

Əhəmiyyətlilik

Maliyyə hesabatlarını təqdim edənlər tərəfindən nəzərə alınmaması və ya təhrif olunması səbəbindən istifadəçilərin bu hesabatlar əsasında iqtisadi qərarların qəbul edilməsinə təsir edə bilən informasiya əhəmiyyətli hesab olunur. Əhəmiyyətlilik konkret şəraitlərdə maliyyə hesabatlarında diqqətsizlikdən göstərilməmiş məlumatın və ya yol verilmiş səhvin həcmindən asılıdır. Belə ki, əhəmiyyətlilik informasiyanın keyfiyyət xüsusiyyətləri ilə deyil, bu informasiyanın münasibliyini müəyyən edən kəmiyyətlər ilə ölçülür.

Etibarlılıq

Tərkibində əhəmiyyətli səhvlər və qabaqcadan əmələ gəlmiş yanlış (qərəzli) fikirlər mövcud olmayan informasiya etibarlı hesab olunur. İstifadəçilər bu informasiyanın etibarlı olduğuna inandıqda, ona arxalana bilərlər. Etibarlı informasiya neytrallıq, ehtiyatlılıq, düzgün təqdimat və tamlıq kimi keyfiyyətlərə malik olmalıdır.

Düzgün təqdimat

Müəssisənin maliyyə hesabatlarında informasiyanın düzgün təqdimatı onun maliyyə vəziyyətini və fəaliyyətinin maliyyə nəticələrini qərəzsiz, təhrifsiz, manipulyasiyasız və ya əhəmiyyətli faktları gizlətmədən, mahiyyətin formadan üstünlüyü konsepsiyası əsasında, mümkün qədər obyektiv əks etdirməsini nəzərdə tutur. Bu o deməkdir ki, Konseptual Əsasların və ya müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartının tanınma meyarlarına uyğun gələn və hesabat tarixinə və ya hesabat dövründə mövcud olan aktivlərə, öhdəliklərə, kapitalla, gəlirlərə və xərclərə təsir göstərmiş bütün təsərrüfat əməliyyatları və digər hadisələr maliyyə hesabatlarında düzgün əks etdirilməlidir.

Mahiyyətin formadan üstünlüyü

Maliyyə hesabatlarında əks etdirilən əməliyyatların və digər hadisələrin düzgün olması üçün həmin əməliyyatlar və hadisələr onların iqtisadi mahiyyətinin hüquqi formasından üstünlüyü prinsipi əsasında təqdim olunmalıdır.

Neytrallıq

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın etibarlı olması üçün məlumatlar neytral, yəni, qərəzsiz olmalıdır. Maliyyə hesabatlarını hazırlayanlar tərəfindən təqdim olunan informasiya, onların öncədən müəyyən olunmuş nəticənin əldə edilməsi üçün istifadəçinin qərarına təsir etdikdə, maliyyə hesabatları neytral hesab oluna bilməz.

Ehtiyatlılıq

Ehtiyatlılıq – qeyri-müəyyən şəraitdə qiymətləndirmə zamanı aktiv və ya gəlirlərin artırılmamasının, öhdəlik və xərclərin azaldılmamasının təmin olunması məqsədilə diqqətli yanaşmanın tətbiqidir. Əksər hallarda bu o deməkdir ki, qeyri-müəyyən şəraitdə aktiv və gəlirin mümkün dəyərlərindən ən aşağı, öhdəlik və xərcin isə ən yüksək qiyməti istifadə edilməlidir. Lakin, ehtiyatlılıq prinsipinə riayət olunması gizli kapital ehtiyatlarının və həddən artıq həcmdə hesablanmış qiymətləndirilmiş öhdəliklərin yaradılmasını, habelə aktivlərin və gəlirlərin qəsdən azaldılmasını və ya öhdəliklərin və xərclərin qəsdən artırılmasını əsaslandırmır.

Tamlıq

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın etibarlı olması üçün bu informasiya, onun əhəmiyyətliliyi və ona çəkilən xərclər nəzərə alınmaqla, dolğun olmalıdır.

Müqayisəlilik

İstifadəçilər üçün maliyyə hesabatları arasında müvafiqliyi və fərqliliyi müəyyən etmək və qiymətləndirmək imkanını yaradan informasiya müqayisəli hesab olunur.

İstifadəçilər tərəfindən müəssisənin müxtəlif dövrlərə aid olan maliyyə hesabatlarının və ayrı-ayrı müəssisələrin maliyyə hesabatlarının müqayisə edilə bilməsi onlar üçün müəssisələrin maliyyə vəziyyətindəki və fəaliyyətlərinin maliyyə nəticələrindəki meylləri müəyyən etmək imkanı yaradır.

Ardıcılıq

Müqayisə olunan informasiyanın ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri ardıcılıqdır. Müqayisəlilik prinsipi maliyyə hesabatlarında əks olunan informasiyanın dövrdən dövrə ardıcıl olaraq tanınmasını, qiymətləndirilməsini və təqdim edilməsini tələb edir.

İnformasiyanın ardıcılığı müəssisə tərəfindən bütün dövrlər ərzində oxşar hadisələr üçün eyni uçot metodunun tətbiq edildiyini bildirir. Lakin, ardıcılıq prinsipinin tətbiq edilməsi maliyyə hesabatlarının etibarlılığını, münasibliyini və anlaşılmasını təkmilləşdirmək üçün uçot siyasətində dəyişikliklərin edilməsinə maneə yaratmamalıdır.

İnformasiyanın müqayisəliliyi və ardıcılığı maliyyə hesabatlarının hazırlanması zamanı istifadə olunmuş uçot siyasəti haqqında istifadəçilərin məlumatlandırılmasını təmin etməlidir. Tətbiq olunan uçot siyasətində hər hansı dəyişikliklər edildikdə, bu dəyişikliklər onların nəticələri ilə birlikdə aydın şəkildə açıqlanmalıdır.

Anlaşıqlılıq

Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyanın mahiyyəti istifadəçilər tərəfindən anlaşılmalıdır. Eyni zamanda, istifadəçilər kommersiya fəaliyyəti və mühasibat uçotu haqqında zəruri biliklərə malik olmalı və informasiyanı kifayət qədər dərinlən öyrənməyə hazır olmalıdırlar. Münasib informasiya, onun mürəkkəbliyinə görə istifadəçilər tərəfindən anlaşılmaması səbəbindən maliyyə hesabatlarından çıxarılmamalıdır.

MÜNASİB VƏ ETİBARLI İNFORMASIYANIN MƏHDUDLUĞU

Vaxtında təqdimat ilə etibarlılıq arasında tarazlıq

18. İnformasiyanın münasib sayılması üçün onun vaxtında təqdim edilməsi vacibdir. Təqdim olunması zamanı səbəbsiz ləngitmələrə yol verilən informasiya öz münasibliyini itirə bilər. Lakin, əksər hallarda, informasiyanın vaxtında təqdim olunması məqsədilə əməliyyatların və digər hadisələrin bütün aspektlərinin tam müəyyənlişməsinə qədər hesabat vermək tələbi ortaya çıxır. Bu da maliyyə hesabatlarında təqdim edilən informasiyanın etibarlılıq səviyyəsinin aşağı enməsinə səbəb ola bilər. Əksinə, hesabatın təqdim edilməsi bütün aspektlər müəyyən olunanadək gecikdirildikdə, informasiya yüksək dərəcədə etibarlı, lakin bundan əvvəl qərar qəbul etməli olan istifadəçilər üçün az faydalı ola bilər.

Müəssisə rəhbərliyi maliyyə hesabatlarının vaxtında təqdim edilməsindən və etibarlılığından əldə olunacaq nisbi səmərəliliyin tarazlığını təmin etməlidir. Əksər hallarda tarazlığın təmin edilməsi maliyyə hesabatlarının standartlarda təyin olunmuş müddətdə təqdim olunması deməkdir.

Səmərə ilə məsrəflər arasında tarazlıq

19. Maliyyə hesabatlarında təqdim olunan informasiyadan əldə olunan səmərə bu informasiyanın hazırlanması ilə bağlı məsrəflərdən artıq olmalıdır. Buna görə də, maliyyə hesabatlarında əhəmiyyətsiz informasiyanın göstərilməsinə ehtiyac yoxdur.

Keyfiyyət xüsusiyyətləri arasında tarazlıq

20. Təcrübədə keyfiyyət xüsusiyyətləri arasında tarazlığın əldə edilməsi zəruri hesab edilir. Maliyyə hesabatlarının vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün keyfiyyət xüsusiyyətləri arasında müvafiq tarazlığa nail olmaq məqsədəuyğundur. Müxtəlif hallarda, xüsusiyyətlərin nisbi mühümlüyü peşəkar mülahizələrin predmetidir.

MALİYYƏ HESABATLARININ ELEMENTLƏRİ

Balans hesabatının elementləri

21. **Aktiv** - keçmiş hadisələrin nəticəsi kimi müəssisə tərəfindən idarə olunan və müəssisəyə gələcəkdə iqtisadi səmərə gətirə biləcəyi gözlənilən ehtiyatdır (resursdur).
22. **Öhdəlik** – müəssisənin keçmiş hadisələrdən yaranmış və iqtisadi səmərəni əmələ gətirən ehtiyatlarının (resurslarının) müəssisədən kənara axını ilə nəticələnən mövcud borcudur.
23. **Kapital** – bütün öhdəliklər çıxıldıqdan sonra, müəssisənin xalis aktivlərinin dəyəridir.
24. **Aktivdə təcəssüm olunmuş gələcək iqtisadi səmərə** aktivdən istifadə olunması və ya onun xaric olması nəticəsində aşağıda göstərilən formalarda yaranır:
  - (a) müəssisəyə daxil olması gözlənilən pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin potensial artımı;
  - (b) müəssisədən xaric olması gözlənilən pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin potensial azalması.
25. Aktivdə təcəssüm olunmuş gələcək iqtisadi səmərə bu aktivin satışı, pul vəsaitlərinə və ya onların ekvivalentlərinə çevrilməsi (məsələn, qazanılmış faizlər üzrə debitor borclarının ödənilməsi) və ya ondan istifadə edilməklə istehsal olunmuş məhsulun satışı nəticəsində müəssisəyə daxil ola bilər. Aktivin istifadəsi nəticəsində gələcək iqtisadi səmərənin əldə olunması pul

vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin xaric olmasının azaldılması ilə ifadə oluna bilər. Məsələn, müəssisə tərəfindən təmizləyici qurğunun əldə edilməsi nəticəsində ətraf mühitin çirkləndirilməsi üzrə cərimə ödənişlərinin azalması şəklində yaranan qənaətin əldə olunması .

Mənfəət və zərər haqqında hesabatın elementləri

26. **Gəlir** – mülkiyyətçilərin kapital qoyuluşu ilə əlaqəli olmayan, lakin kapitalda artım ilə nəticələnən və hesabat dövrü ərzində aktivlərin artması, daxil olması və ya öhdəliklərin azalması şəklində iqtisadi səmərənin artımıdır.
27. **Xərc** – mülkiyyətçilər arasında kapitalın bölüşdürülməsi ilə əlaqəli olmayan, lakin kapitalın azalması ilə nəticələnən, hesabat dövrü ərzində aktivlərin kənara axını və ya azalması və öhdəliklərin artması hesabına baş verən iqtisadi səmərənin azalmasıdır.

Kapitalın saxlanılmasını təmin edən düzəlişlər

28. Müəssisənin aktivlərinin və öhdəliklərinin dəyərinin yenidənqiymətləndirilməsi və ya yenidən müəyyənləşdirilməsi kapitalda artımı və ya azalmanı yaradır. Bu artımın və ya azalmanın gəlir və xərc anlayışlarına uyğun gəlməsinə baxmayaraq kapitalın saxlanılmasının müəyyən konsepsiyalarına müvafiq olaraq onlar Mənfəət və zərər haqqında hesabatda təqdim edilmir. Bu artım və ya azalma kapitalın saxlanılmasına düzəlişlər və ya yenidənqiymətləndirmə üzrə ehtiyat adı altında müvafiq olaraq Mühasibat balansında və Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabatda əks olunur. (Bax: Kapitalın Saxlanması üzrə konsepsiyaların açıqlanması bu konseptual əsasların 46-52-ci maddələrində öz əksini tapmışdır)

MALİYYƏ HESABATLARININ ELEMENTLƏRİNİN TANINMASI

29. **Obyektin maliyyə hesabatlarında tanınması** – tanınma meyarlarına cavab verən obyektin Mühasibat balansına və ya Mənfəət və zərər haqqında hesabatda daxil edilməsidir.
30. Mühasibat balansına və ya Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınan obyektlər aşağıdakı tanınma meyarlarına cavab verməlidir:
  - (a) maliyyə hesabatlarının elementlərinin birinin anlayışına uyğun gəlməsi;
  - (b) bu obyekt ilə əlaqədar gələcək iqtisadi səmərənin artımı və ya azalması ehtimalının olması; və
  - (c) obyektin dəyərinin və ya qiymətinin etibarlı səviyyədə müəyyən oluna, qiymətləndirilə və ya hesablanma bilməsi.
31. Mühasibat balansında və ya Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmalı olan obyektlərin tanınmaması istifadə olunan uçot siyasətinin

açıqlanması, habelə qeydlər və ya izahat materialları vasitəsilə əvəz edilə bilməz.

32. Obyektin dəyəri və ya qiyməti etibarlı əsasla qiymətləndirilə bilmədikdə, bu obyekt Mühasibat balansında və Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınmamalıdır. Lakin, müəssisənin maliyyə vəziyyətinin və ya maliyyə nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün obyekt haqqında informasiya münasib sayıldıqda, maliyyə hesabatlarının qeydlərində bu obyekt ilə bağlı təfərrüatların açıqlanması zərurəti yarana bilər.

Aktivin tanınması

33. Aktiv yalnız müəssisəyə gələcək iqtisadi səmərənin axını ehtimal olduğu və onun dəyərinin və ya qiymətinin etibarlı səviyyədə qiymətləndirilməsi imkanının mövcud olduğu hallarda mühasibat balansında tanınır.

Öhdəliyin tanınması

34. Öhdəlik yalnız keçmiş hadisələrə görə yaranmış cari borcun ödənilməsi nəticəsində müəssisədən gələcək iqtisadi səmərənin kənara axını ehtimal olduğu və bu borcun dəyərinin və ya qiymətinin etibarlı səviyyədə qiymətləndirilməsi imkanının mövcud olduğu hallarda mühasibat balansında tanınır.
35. Keçmiş hadisələrin mövcud olmadığı səbəbdən gələcəkdə yarana bilən borclar öhdəlik kimi tanınmır. Məsələn, adətən müəssisə tərəfindən gələcəkdə aktivin əldə ediləcəyi haqda razılıq hesabat dövrünün öhdəliyi kimi tanınmır.

Gəlirin tanınması

36. Gəlir aktivlərin artması və öhdəliklərin azalması ilə bağlı iqtisadi səmərənin artımının baş verdiyi və bu artımın etibarlı səviyyədə qiymətləndirilməsinə imkanın mövcud olduğu hallarda tanınır.

Xərcin tanınması

37. Xərc aktivlərin azalması və öhdəliklərin artması ilə bağlı iqtisadi səmərənin azalmasının baş verdiyi və bu azalmanın etibarlı səviyyədə qiymətləndirilməsinə imkanın mövcud olduğu hallarda tanınır.
38. Əksər hallarda, xərclərin və gəlirlərin ayrı-ayrı maddələri birbaşa əlaqəli olur. Buna görə də, müvafiqlik (əlaqələndirmə) konsepsiyasına əsaslanaraq xərclər və gəlirlər eyni vaxtda tanınmalıdırlar.
39. Xərclərin gəlirlər ilə birbaşa əlaqələndirilməsi mümkün olmadığı hallarda, onlar müvafiq hesabat dövrləri arasında sistematik və ardıcıl olaraq bölüşdürülür. Bölüşdürülmə üsulu gələcək iqtisadi səmərənin baş verməsi gözlənilən dövrlər üzrə xərclərin tanınmasını təmin etməlidir.

40. Məsərəflər gələcək iqtisadi səmərənin əmələ gəlməsinə səbəb olmadıqda, habelə onlara aid edilən gələcək iqtisadi səmərələr Mühasibat balansında aktivin tanınma meyarlarına uyğun gəlmədikdə və ya bu meyarlara artıq cavab vermədikdə, bu məsrəflər Mənfəət və zərər haqqında hesabatda xərc kimi dərhal tanınır.
41. Həmçinin, öhdəlik müvafiq aktiv tanınmadan yarandıqda, xərc Mənfəət və zərər haqqında hesabatda tanınır.

MALİYYƏ HESABATLARI ELEMENTLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

42. **Qiymətləndirmə** - Mühasibat balansında və ya Mənfəət və zərər haqqında hesabatda təqdim edilən obyektin pul ifadəsinin müəyyənləşdirilməsidir.
43. Qiymətləndirmə üçün aşağıdakı qiymətləndirmə əsasları istifadə oluna bilər:

(a) **İlkin dəyər**

- Aktivin ilkin dəyər əsasında qiymətləndirilməsi onun əldə edilməsi zamanı pul vəsaitlərinin və ya pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin ödənilmiş məbləği və ya verilmiş əvəzləşdirmənin (mübadiləyə verilmiş qeyri-monetar aktivlərin, qəbul edilmiş öhdəliklərin, buraxılmış kapital alətlərinin) ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur;
- Öhdəliyin ilkin dəyər əsasında qiymətləndirilməsi müəssisənin adi iş şəraitində bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi məqsədilə ödənilməsi gözlənilən pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləği, yaxud borc öhdəliyi əvəzinə alınmış pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləği, yaxud alınmış digər vəsaitlərin ədalətli dəyəri ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

(b) **Cari dəyər**

- Aktivin cari dəyəri əsasında qiymətləndirilməsi hal-hazırda analoji aktivlərin əldə edilməsi üçün ödənilməli olan pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləği ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur;
- Öhdəliyin cari dəyəri əsasında qiymətləndirilməsi onların hal-hazırda yerinə yetirilməsi məqsədilə ödənilməli olan pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin nominal (diskontlaşdırılmamış) məbləği ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur .

(c) **Mümkün satış dəyəri**

- Aktivin mümkün satış dəyəri əsasında qiymətləndirilməsi müəssisənin adi iş şəraitində bu aktivin satılması nəticəsində əldə edilə biləcək pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin məbləği ilə qiymətləndirilməsini nəzərə tutur;
- Öhdəliyin mümkün ödəniş dəyəri əsasında qiymətləndirilməsi müəssisənin adi iş şəraitində bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi məqsədilə pul vəsaitlərinin və ya onların ekvivalentlərinin ödənilməli olan nominal (diskontlaşdırılmamış) məbləği ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

(ç) **Diskontlaşdırılmış dəyər**

- Aktivin diskontlaşdırılmış dəyər əsasında qiymətləndirilməsi müəssisənin adi iş şəraitində bu aktivin istifadəsindən gözlənilən gələcək xalis pul vəsaiti daxilolmalarının hal-hazırkı məbləği ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur;
- Öhdəliyin diskontlaşdırılmış dəyər əsasında qiymətləndirilməsi müəssisənin adi iş şəraitində bu öhdəliyin yerinə yetirilməsindən gözlənilən gələcək xalis pul vəsaiti xaricolmalarının hal-hazırkı məbləği ilə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

(d) **Ədalətli dəyər**

- Aktivin ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirilməsi onun müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında mübadilə nəticəsində əldə edilə biləcək məbləğlə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur;
- Öhdəliyin ədalətli dəyər əsasında qiymətləndirilməsi müstəqil, yaxşı məlumatlandırılmış və bu cür əməliyyatı həyata keçirməkdə maraqlı olan tərəflər arasında əməliyyatın icrası zamanı bu öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün tələb olunan məbləğlə qiymətləndirilməsini nəzərdə tutur.

44. Müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartları maliyyə hesabatlarının ayrı-ayrı elementləri üzrə istifadə oluna biləcək müxtəlif qiymətləndirmə əsaslarını müəyyən edir.
45. Milli Mühasibat Uçotu Standartları **Qarışıq qiymətləndirmə əsasının (Modifikasiya edilmiş ilkin dəyərinin)** istifadə edilməsinə maneə yaratmır. Bu halda, müvafiq dövrün maliyyə hesabatlarında təqdim olunmuş ayrı-ayrı obyektlərə müxtəlif qiymətləndirmə əsaslarının tətbiq edilməsi nəzərdə tutulur.

KAPİTALIN SAXLANILMASI ÜZRƏ KONSEPSİYALAR

46. Müəssisənin kapitalı aşağıdakı kimi nəzərə alın bilər:
- (a) müəssisənin maliyyə kapitalı, yəni müəssisəyə qoyulmuş onun xalis aktivlərinin dəyərində (müəssisənin öz kapitalına) bərabər olan investisiyanın nominal dəyəri və ya sabit alıcılıq qabiliyyəti əsasında qiymətləndirilmiş pul vəsaitlərinin məbləği;
  - (b) müəssisənin fiziki istehsalat məhsuldarlığı və ya bu məhsuldarlığın təmin edilməsinə tələb olunan resurslar.
47. Yuxarıda göstərilən kapitalın konseptual anlayışlarını nəzərə alaraq, kapitalın saxlanılmasına dair iki əsas konsepsiyayı qeyd etmək olar:
- (a) 46-cı maddənin (a) bəndinə əsasən Maliyyə kapitalının (və ya müəssisəyə qoyulmuş investisiyaların dəyərində) saxlanması konsepsiyası;
  - (b) 46-cı maddənin (b) bəndinə əsasən Fiziki kapitalın (və ya müəssisənin əməliyyat potensialının) saxlanması konsepsiyası.
48. Maliyyə kapitalının saxlanması konsepsiyasına uyğun olaraq, kapital pul vəsaitlərinin nominal vahidlərlə müəyyənləşdirilsə, nominal vahidlərlə qiymətləndirilmiş pul vəsaitlərinin hesabat dövrü ərzində artması mənfəət kimi tanınır. Beləliklə, hesabat dövrü ərzində müəssisə tərəfindən saxlanılan aktivlərin qiymətlərinin artması konseptual baxımdan mənfəət hesab olunur. Lakin, təcrübədə, bu mənfəət aktivlərin xaricəməsinə və ya istifadə olunmasına qədər tanınmamalıdır.
49. Maliyyə kapitalının saxlanması konsepsiyasına uyğun olaraq, kapital pul vəsaitlərinin sabit alıcılıq qabiliyyəti vahidlərlə müəyyənləşdirilsə, sabit alıcılıq qabiliyyəti vahidlərlə qiymətləndirilmiş pul vəsaitlərinin hesabat dövrü ərzində artımı mənfəət hesab olunur. Beləliklə, müəssisə tərəfindən saxlanılan aktivlərin qiymətlərinin artmasının yalnız inflyasiyanın ümumi səviyyəsindən artıq olan hissəsi mənfəət hesab olunur. Artımın yerdə qalan hissəsi kapitalın saxlanılmasına düzəliş və kapitalın bir hissəsi hesab olunur.
50. Fiziki kapitalın saxlanması konsepsiyasına uyğun olaraq, kapital müəssisənin fiziki məhsuldarlıq potensialı ilə müəyyənləşdirilir və bu potensialın dövr ərzində artımı mənfəət hesab olunur. Əks halda, yalnız müəssisənin aktivlərinə və öhdəliklərinə təsir edən bütün qiymət dəyişikliklərinin nəticəsində müəssisə tərəfindən saxlanılan aktivlərin dəyərində artması kapitalın saxlanılmasına düzəliş və kapitalın bir hissəsi hesab olunur.
51. Qiymətləndirmə əsaslarının və kapitalın saxlanması konsepsiyasının seçilməsi maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında istifadə olunan uçot modelini müəyyənləşdirməklə, bu hesabatların münasiblik və etibarlılıq

səviyyələrini təmin edir. Müəssisənin rəhbərliyi münasiblik ilə etibarlılıq arasında səmərəli tarazlığa nail olmalıdır.

52. Maliyyə hesabatlarını hazırlayanlar tərəfindən tətbiq edilməli olan uçot modeli müvafiq Milli Mühasibat Uçotu Standartları ilə müəyyənləşdirilir.